

RESUM PONÈNCIES / RESUMEN PONENCIAS

ESCENARIS DE LA MIGRACIÓ LLATINOAMERICANA: LA VIDA FAMILIAR TRANSNACIONAL ENTRE EUROPA I AMÈRICA LLATINA

Isabel Yépez del Castillo
Universitat Catòlica de Lovaina

1. Colonialisme i post-colonialisme impregnen les dinàmiques migratòries des de la configuració de l'economia món sobre la que ens parlen Fernando Badell i Emmanuel Wallerstein. És indispensable situar els processos migratoris entre Europa i Amèrica Llatina dins d'una perspectiva de llarga durada, pel fet que els fenòmens migratoris estan imbricats a processos històrics, econòmics, socials i polítics d'assoliment global, processos que es situen a l'interior de les relacions desiguals entre el Nord i el Sud.

A diferència de la migració europea cap a Amèrica Llatina, la qual comença amb les empreses colonials al 1492 i es prolonga durant tres segles i mig, la migració llatinoamericana cap a Europa no té més de cinquanta anys. La comparació entre ambdós processos històrics permet una doble constatació. En primer lloc, les migracions com a fenomen massiu, es produeix quan existeixen nivells de desenvolupament diferents entre països, les migracions són conseqüències de les grans desigualtats econòmiques i socials. Les persones migren per millorar els seus nivells d'existència, fugint de la guerra i de l'autoritarisme, a la recerca d'un futur diferent. Si les desigualtats entre països i regions (i a l'interior de ambdues) no disminueixen, els fluxos migratoris continuarà augmentant, no obstant la multiplicació de controls i mesures coercitives. Un segon aspecte es refereix a les possibilitats de mobilitat social que brinden les societats d'acollida. La història contemporània de la migració europea cap a Amèrica Llatina permet constatar que no obstant els orígens humils i els nivells educatius baixos d'una part important dels immigrants europeus que van arribar als països llatinoamericans les primeres dècades del Segle XX, aquestes poblacions van assolir processos de mobilitat social ascendent als països on els van acollir. Aquesta situació contrasta amb la inserció segmentada dels llatinoamericans que accedeixen gairebé exclusivament a certs "ninxols" del mercat de treball europeu, rebutjats pels treballadors autòctons (feines poc qualificades, amb contractes precaris i sotmesos a situacions de gran vulnerabilitat) (Yépez del Castillo, 2007).

2. A finals dels anys noranta s'observa una globalització dels fluxos migratoris llatinoamericans. Les migracions llatinoamericanes es diversifiquen els seus orígens, destins, modalitats i perfils. Aquest nou mapa migratori llatinoamericà es caracteritza per un ràpid o massiu creixement de l'emigració dels països endins al sud d'Europa (principalment Espanya i Itàlia), per una presència encara majoritària als Estats Units – no obstant la política restrictiva estatunidenca –, un dinamisme de la mobilitat intra-regional i transfronterera, i l'emergència de nous destins a ultramar. Les anomenades *noves migracions llatinoamericanes* – anomenades així per diferenciar-les d'aquelles dècades anteriors motivades per motius principalment polítics – sorprenen a la vella Europa per la seva massificació, el seu caràcter eminentment econòmic, les seves altres taxes de feminització, i la heterogeneïtat i diversitat dels seus col·lectius. Un cas paradigmàtic va ser la migració de tres milions d'equatorians, que van abandonar aquest país en un període molt curt de temps, protagonitzant un èxode "nacional, multiclassista, multigeneracional i feminitzat" (Herrera 2006, 13), malgrat la diversitat d'aquest col·lectiu es devaneix quan s'observen els "ninxols" de mercat als quals poden accedir els immigrants a l'Europa, independentment dels seus nivells de qualificació.

3. La contribució dels treballadors estrangers no comunitaris al creixement econòmic i demogràfic de les societats d'Europa, va ser objecte de diverses estimacions. Així diversos informes donen compte del dinamisme que la incorporació subordinada dels migrants ha provocat a les economies. S'observa un retard entre polítiques migratòries restrictives nacionals i a nivell de la Unió Europea, acompanyades no poques vegades de discursos fortament securitaris, i el creixement sostingut del treball immigrant als països de la Unió. Com assenyala encertadament Ambrosini (2010), pel cas italià, la retòrica política de creixent hostilitat cap als treballadors

estrangers contrasta amb el dinamisme d'aquesta mà d'obra durant quinze de creixement econòmic italià, operant-se una acceptació econòmica silenciosa de la immigració, tant per part de les empreses com de les famílies i dels empresaris d'aquest país del sud d'Europa. Aquest desfasi entre discurs polític i pràctiques econòmiques va provocar al llarg dels 24 anys, la implementació en Itàlia de set processos de regularització, el més recent al setembre de 2012 (decret legislatiu 109/2012) i està orientat a "fer emergir" el treball submergit, principalment domèstic i de cura.

4. Al context actual de crisi econòmica i d'enduriment de les polítiques migratòries a la UE és possible identificar varis escenaris per a la migració llatinoamericana: a) un retorn limitat o fragmentat (des-reunificacions) ; b) una estratègia obligada d'espera ; c) la circulació geogràfica dins del país d'acollida i de l'espai Schengen ; d) un augment de la mobilitat sub-regional i transfronterera, i d) majors fluxos cap al Japó i altres països d'Àsia, tenint en compte el context poc favorable cap a la immigració que existeix avui als Estats Units.

5. A l'últim punt de la meua intervenció il·lustraré de quina forma el "fer família" entre Bèrgamo i Cochabamba, es troba fortament influenciat per a) les polítiques migratòries (incloses les polítiques de reunificació familiar) b) la forma com s'organitza el benestar social a origen i destí i c) la segmentació de gènere dels mercats de treball.

ESCENARIOS DE LA MIGRACIÓN LATINOAMERICANA: LA VIDA FAMILIAR TRANSNACIONAL ENTRE EUROPA Y AMÉRICA LATINA

Isabel Yépez del Castillo
Universidad Católica de Lovaina

1. Colonialismo y post-colonialismo impregnan las dinámicas migratorias desde la configuración de la economía mundo de la que nos hablan Fernand Braudel y Emmanuel Wallerstein. Es indispensable situar los procesos migratorios entre Europa y América latina dentro una perspectiva de larga duración, dado que los fenómenos migratorios están imbricados a procesos históricos, económicos, sociales y políticos de alcance global, procesos que se sitúan al interior de las relaciones desiguales existentes entre el Norte y el Sud.

A diferencia de la migración europea hacia América latina, que comienza con las empresas coloniales en 1492 y se prolonga luego durante tres siglos y medio, la migración latinoamericana hacia Europa no tiene más de cincuenta años. La comparación entre ambos procesos históricos permite una doble constatación. En primer lugar, las migraciones como fenómeno masivo, se producen cuando existen niveles de desarrollo diferentes entre países, las migraciones son consecuencia de las grandes desigualdades económicas y sociales. Las personas migran para mejorar sus niveles de existencia, huyendo de la guerra y del autoritarismo, en búsqueda de un futuro diferente. Si las desigualdades entre países y regiones (y al interior de ambas) no disminuyen, los flujos migratorios continuarán aumentando, no obstante la multiplicación de controles y medidas coercitivas. Un segundo aspecto concierne las posibilidades de movilidad social que brindan las sociedades de acogida. La historia contemporánea de la migración europea hacia América Latina permite constatar que no obstante los orígenes humildes y los niveles educativos bajos de una parte importante de los inmigrantes europeos que llegaron a los países latinoamericanos las primeras décadas del siglo XX, estas poblaciones lograron procesos de movilidad social ascendente en los países los acogieron. Situación que contrasta con la inserción segmentada de los latinoamericanos que acceden casi exclusivamente a ciertos "nichos" del mercado de trabajo europeos, rechazados por los trabajadores autóctonos (puestos poco calificados, con contratos precarios y sometidos a situaciones de gran vulnerabilidad) (Yépez del Castillo 2007).

2. A fines de los noventa se observa una globalización los flujos migratorios latinoamericanos. Las migraciones latinoamericanas se diversifican en sus orígenes, destinos, modalidades y perfiles. Este nuevo mapa migratorio

latinoamericano se caracteriza por un rápido y masivo crecimiento de la emigración de los países andinos al sur de Europa (principalmente España e Italia), por una presencia todavía mayoritaria en Estados Unidos –no obstante la política restrictiva estadounidense-, un dinamismo de la movilidad intra-regionales y transfronteriza, y la emergencia de nuevos destinos en ultramar. Las llamadas *nuevas migraciones latinoamericanas* -denominadas así para diferenciarlas de aquellas de décadas anteriores motivadas por motivos principalmente políticos- sorprenden a la vieja Europa por su masividad, su carácter eminentemente económico, sus altas tasas de feminización, y la heterogeneidad y diversidad de sus colectivos. Un caso paradigmático está dado por la migración de tres millones de ecuatorianos, que abandonaron este país en un periodo muy corto de tiempo, protagonizando un éxodo ‘nacional, multclasista, multigeneracional y feminizado’ (Herrera 2006, 13), sin embargo la diversidad de este colectivo se desvanece cuando se observan los nichos de mercado a los que pueden acceder los inmigrantes en Europa, independientemente de sus niveles de cualificación.

3. La contribución de los trabajadores extranjeros no comunitarios al crecimiento económico y demográfico de las sociedades de Europa, ha sido objeto de diversas estimaciones. Así diversos informes dan cuenta del dinamismo que la incorporación subordinada de los migrantes ha provocado en dichas economías. Observándose un desfase entre políticas migratorias restrictivas nacionales y a nivel de la Unión Europea, acompañadas no pocas veces de discursos fuertemente securitarios, y el crecimiento sostenido del empleo inmigrante en los países de la Unión. Como señala acertadamente Ambrosini (2010), para el caso italiano, la retórica política de creciente hostilidad hacia los trabajadores extranjeros contrasta con el dinamismo de esta mano de obra durante quince de crecimiento económico italiano, operándose una aceptación económica silenciosa de la inmigración, tanto por parte de las empresas como de las familias y de los empresarios de este país del Sur de Europa. Este desfase entre discurso político y prácticas económicas ha provocado, a lo largo de 24 años, la puesta en marcha en Italia de siete procesos de regularización, el más reciente data de setiembre del 2012 (decreto legislativo 109/2012) y está orientado a ‘hacer emerger’ el trabajo sumergido, principalmente doméstico y de cuidado.

4. En el contexto actual de crisis económica y de endurecimiento de la políticas migratorias en la UE es posible identificar varios escenarios para la migración latinoamericana: a) un *retorno* limitado o fragmentado (*des-reunificaciones*); b) una estrategia obligada de espera; c) la circulación geográfica dentro del país acogida y del espacio Schengen; d) un aumento de la movilidad sub-regional y transfronteriza, y, d) mayores flujos hacia Japón y otros países de Asia, teniendo en cuenta el contexto poco favorable hacia la inmigración que existe hoy en Estados Unidos.

5. En el último punto de mi intervención ilustraré de que manera el ‘hacer familia’ entre Bérgamo y Cochabamba, se encuentra fuertemente influenciado por a) las políticas migratorias (incluidas las políticas de reunificación familiar) b) la manera como se organiza el bienestar social en origen y destino y c) la segmentación de género de los mercados de trabajo.

TAULA 1: MIGRACIONS I VIDA ENTRE EUROPA I AMÈRICA LLATINA

FAMÍLIES EN MOVIMENT: MÉS ENLLÀ DELS ESTEREOTIPS DE LA PATERNITAT I MATERNITAT TRANSNACIONAL

*Francesca Lagomarsino,
DISFOR, Università degli Studi di Genova*

Aquesta ponència és el resultat d'algunes reflexions sobre les famílies migrants, en particular les famílies que es poden definir com a transnacionals, basades en els nombrosos treballs d'investigació empírica que he realitzat a l'última dècada. Una part d'aquests estudis va ser desenvolupada a Itàlia, amb migrants llatinoamericanes de diferents col·lectius, i una altra part a l'Equador, amb els familiars dels immigrants equatorians a Gènova.

A partir de les dades del treball de camp, es profunditzen alguns elements fonamentals que ressalten el debat acadèmic i públic sobre les famílies transnacionals, tant a països de destí com d'origen. Un primer punt a destacar és l'enfocament de l'anàlisi des d'una perspectiva transnacional, que no només sigui teòrica sinó que inclogui en particular la metodologia. La revisió dels estudis empírics que analitzen fenòmens definits com a transnacionals ens porta a observar que en molts casos en aquests estudis hi ha una manca de reflexions específiques sobre aspectes metodològics d'aquest tipus d'investigacions i que en molts altres es corre el risc de caure en formes de nacionalisme metodològic, o sigui, en un enfocament teòric i empíric circumscrit a l'anàlisi dins dels Estat-nació. És important subratllar com aquests autors no només parlen a nivell d'enfocament teòric al referir-se al camp d'estudis sinó també respecte a com ha de ser investigat. Igualment, la proposta de Beck i Sznajder ens serveix de referència, ja que aquests autors desenvolupen el concepte de *methodological cosmopolitanism*, el qual permet veure un dels problemes principals de la investigació, o sigui, delinear una clara diferència analítica entre els nivells d'investigació global/local i el nacional/internacional.

En el cas específic de les famílies transnacionals, s'ha de destacar que, fins i tot a Itàlia i Europa, existeixen moltes investigacions centrades als països de destí, analitzant el punt de vista dels immigrants, dels que estan vivint al país d'arribada, ja sigui pares o fills. Aquests anys de treball de camp m'han convençut que és impossible aprofundir en l'anàlisi dels processos transnacionals sense estendre la investigació als països d'origen, és a dir sense que l'investigador també emprengui un viatge propi a través de les fronteres, per aproximar-se a la perspectiva dels que estan "al otro lado del charco", així com les trajectòries (reals i ideals) de les persones involucrades en tot el procés.

Això no significa simplement conèixer el lloc d'origen amb totes les seves característiques socioeconòmiques, polítiques, culturals, etc., sinó també intentar percebre els elements concrets (enviament de remeses, participació a partits polítics, associacions, etc.) i els elements més subtils i simbòlics que caracteritzen els llaços que els migrants mantenen entre els dos (o més) contextos, encara tenint present els límits al coneixement que imposa tota investigació, i que aquí no analitzarem. És només aquest tipus d'investigació que permet prendre en consideració les opinions i interpretacions dels que estan al país d'origen, en altres paraules: visualitzar les percepcions, interpretacions i anàlisis de la migració per part dels que es queden, així com l'imaginari social que envolta la migració i com tot això afecta o no als familiars, marits, pares, fills, germans/es que es queden al país d'origen, però que estan involucrats en el viatge real o imaginari de les relacions transnacionals.

MESA 1: MIGRACIONES Y VIDA FAMILIAR ENTRE EUROPA Y AMÉRICA LATINA

FAMILIAS EN MOVIMIENTO: MÁS ALLÁ DE LOS ESTEREOTIPOS DE LA PATERNIDAD Y MATERNIDAD TRANSNACIONAL

*Francesca Lagomarsino,
DISFOR, Università degli Studi di Genova*

Esta ponencia es resultado de algunas reflexiones acerca de las familias migrantes, en particular las familias que se pueden definir transnacionales, basadas en los numerosos trabajos de investigación empírica que he llevado a cabo a lo largo de la última década. Una parte de esos estudios ha sido desarrollada en Italia, con migrantes latinoamericanas pertenecientes a diferentes colectivos, y otra parte en Ecuador, con los familiares de los inmigrantes ecuatorianos de Génova.

A partir de los datos recolectados en el trabajo de campo, se profundizan algunos elementos cruciales que resaltan en el debate académico y público sobre las familias transnacionales, tanto en los países de destino como en los de origen. Un primer punto a destacar es el del enfoque del análisis desde una perspectiva transnacional, que no solo sea teórica sino que incluya en particular la metodología. La revisión de los estudios empíricos que analizan fenómenos definidos como transnacionales nos lleva a observar que en muchos casos los mismos carecen de reflexiones específicas sobre los aspectos metodológicos de este tipo de investigaciones y que en muchos otros se corre el riesgo de caer en formas de nacionalismo metodológico, o sea, en un enfoque teórico y empírico circunscrito al análisis dentro de los confines del estado-nación. Es importante subrayar como estos autores no solo hablan a nivel de enfoque teórico al referirse al campo de estudios sino también respecto a cómo el mismo tiene que ser investigado. Igualmente, la propuesta de Beck y Sznaider nos sirve de referencia, pues éstos desarrollan el concepto de *methodological cosmopolitanism*, que permite encarar uno de los problemas principales de la investigación o sea, delinear una clara diferencia analítica entre los niveles de investigación global/local y el nacional/internacional.

En el caso específico de las familias transnacionales, es de destacar que, sobre todo en Italia y Europa, existen muchas investigaciones únicamente centradas en los países de destino, analizando el punto de vista de los inmigrantes, de los que están viviendo en el país de llegada, ya sea padres o hijos. Estos años de trabajo de campo me han convencido de que es imposible ahondar en el análisis de procesos transnacionales sin extender la investigación a los países de origen, es decir, sin que el investigador también emprenda un propio viaje a través de las fronteras, para aproximarse a la perspectiva de los que están al “otro lado del charco”, así como a las trayectorias (reales e ideales) de las personas involucradas en todo el proceso.

Esto no significa simplemente conocer el lugar de origen con todas sus características socioeconómicas, políticas, culturales etc., sino también intentar percibir y captar tanto los elementos concretos (envío de remesas, participación a partidos políticos, asociaciones etc....) como los más sutiles y simbólicos que caracterizan los lazos que los migrantes mantienen entre los dos (o más) contextos, aun teniendo presentes los límites al conocimiento que impone toda investigación, y que aquí no vamos a analizar. Es solamente este tipo de investigación el que permite tomar en consideración las opiniones e interpretaciones de los que están en el país de origen, en otras palabras: visualizar las percepciones, interpretaciones y análisis de la migración por parte de los que se quedan, así como el imaginario social que rodea la migración y cómo todo ello afecta o no a los familiares, maridos, padres, hijos, hermanas/os que se quedan allá pero que están involucrados en el viaje real o imaginario de las relaciones transnacionales.

TENDÈNCIES, CANVIS I CARACTERITZACIÓ DE LA DIÀSPORA BRASILEIRA EN L'ÚLTIMA DECADA. NA ANÀLISIS A PARTIR DEL CAS EUROPEU I ESPANYOL.

Leonardo Cavalcanti

GEDIME, Universitat Autònoma de Barcelona

Aquest treball presenta part dels resultats de la investigació titulada “Els immigrants brasilers a l’estructura socioeconòmica espanyola”, (finançada pel Ministeri de Treball d’Espanya i realitzat pel grup d’Estudis en Immigració i minories ètniques. GEDIME – Universitat Autònoma de Barcelona). La ponència analitza els diferents condicionants i processos que expliquen la caracterització del flux migratori brasiler cap Espanya, especialment des de finals dels anys noranta fins l’actualitat. A partir d’un recorregut a través de les característiques sociodemogràfiques i de les posicions laborals del col·lectiu a Espanya, el text fa una densa caracterització dels principals elements que expliquen aquest flux migratori, així com els diversos factors que incideixen en la integració socioeconòmica del col·lectiu i en la seva distribució al mercat de treball espanyol. A més a més, el text també presenta els principals canvis i noves tendències d’aquest flux com a conseqüència de la crisi econòmica post 2008.

TENDENCIAS, CAMBIOS Y CARACTERIZACION DE LA DIASPORA BRASILEÑA EN LA ÚLTIMA DECADA. UN ANALISIS A PARTIR DEL CASO EUROPEO Y ESPAÑOL.

Leonardo Cavalcanti

GEDIME, Universidad Autónoma de Barcelona

Este trabajo presenta parte de los resultados de la investigación titulada “*Los inmigrantes brasileños en la estructura socioeconómica española*”, (financiada por el Ministerio de Trabajo de España y realizado por el Grupo de Estudios en Inmigración y Minorías Étnicas – GEDIME - Universidad Autónoma de Barcelona). La ponencia analiza los diferentes condicionantes y procesos que explican la caracterización del flujo migratorio brasileño hacia España, especialmente desde finales de los años noventa hasta la actualidad. A partir de un recogido a través de las características sociodemográficas y de las posiciones laborales del colectivo en España, el texto hace una densa caracterización de los principales elemento que explican este flujo migratorio, así como los diversos factores que inciden en la integración socioeconómica del colectivo y en su distribución en el mercado de trabajo español. Además el texto también presenta los principales cambios y nuevas tendencias de este flujo como consecuencia de la crisis económica post 2008.

CONTINUÏTATS I DISCONTINUÏTATS EN LES DINÀMIQUES I ESTRATÈGIES MIGRATÒRIES DE LES FAMÍLIES TRANSNACIONALS COLOMBIANES A ESPANYA

María Margarita Echeverri Buriticá

Pontificia Universidad Javeriana

Grupo Interdisciplinario de Investigadoras Migrantes (GIIM)

Aquesta ponència presenta resultats preliminars del treball de camp transnacional realitzat a Colòmbia i Espanya, en el marc del projecte “Polítiques migratòries, transnacionalisme familiar i estratificació cívica. Les migracions llatinoamericanes cap a Espanya”.

En aquesta oportunitat ens detindrem en l’anàlisi de les diverses i canviants formes d’organització de les famílies migrants colombianes, posant atenció a la forma en què les polítiques migratòries, el context econòmic i les negociacions de gènere i generacionals han configurat, obstaculitzat i resignificat les estratègies migratòries familiars. Si fa una dècada es triava s’escollia al membre del grup domèstic amb les millors condicions per migrar; actualment, es reflexiona sobre quina és la millor estratègia per combinar el retorn d’alguns integrants i la permanència d’altres que poden seguir generant recursos econòmics al país de destí. El nostre treball de camp indica que tant les noves emigracions com els retorns són selectius i organitzats sobre la base de les noves estratègies migratòries que s’estan dissenyant i posant en pràctica en aquests moments.

Contràriament al que postulen alguns discursos polítics, amplificats pels mitjans de comunicació, sobre el retorn massiu de migrants; el nostre treball de camp demostra que el retorn serà selectiu i organitzat sobre la base de noves estratègies migratòries que s’estan dissenyant i posant en pràctica. En aquests projectes semblen tenir incidència els estatuts jurídics dels migrants als països d’immigració i les condicions socioeconòmiques i polítiques per les que travessen els països d’emigració.

CONTINUIDADES Y DISCONTINUIDADES EN LAS DINAMICAS Y ESTRATEGIAS MIGRATORIAS DE LAS FAMILIAS TRANSNACIONALES COLOMBIANAS A ESPAÑA

María Margarita Echeverri Buriticá

Pontificia Universidad Javeriana

Grupo Interdisciplinario de Investigadoras Migrantes (GIIM)

Esta ponencia presenta resultados preliminares del trabajo de campo transnacional realizado en Colombia y España, en el marco del proyecto “*Políticas migratorias, transnacionalismo familiar y estratificación cívica. Las migraciones latinoamericanas hacia España*”.

En esta oportunidad nos detendremos en el análisis de las diversas y cambiantes formas de organización de las familias migrantes colombianas, prestando atención a la manera en qué las políticas migratorias, el contexto económico, y las negociaciones de género y generacionales han moldeado, obstaculizado y resignificado las estrategias migratorias familiares. Si hace una década se elegía al miembro del grupo doméstico que reunía las mejores condiciones para migrar; actualmente, se reflexiona sobre cuál es la mejor maniobra para combinar el retorno de algunos integrantes y la permanencia de otros que puedan seguir generando recursos económicos en destino. Nuestro trabajo de campo indica que tanto las nuevas emigraciones como los retornos están siendo selectivos y organizados sobre la base de las novedosas estrategias migratorias que se están diseñando y poniendo en práctica en estos momentos.

Contrariamente a lo postulado por algunos discursos políticos, amplificados por los medios de comunicación, sobre el retorno masivo de migrantes; nuestro trabajo de campo demuestra que el retorno será selectivo y organizado sobre la base de nuevas estrategias migratorias que se están diseñando y poniendo en práctica. En estos proyectos parecen tener incidencia los estatutos jurídicos de los migrantes en los países de inmigración y las condiciones socioeconómicas y políticas por las que atraviesan los países de emigración.

TAULA 1: POLÍTIQUES PÚBLIQUES, MIGRACIÓ I TRANSNACIONALISME EN CONTEXTOS D'EMIGRACIÓ I IMMIGRACIÓ

MIGRACIONS, FAMÍLIES I ESTATS. LA INCIDÈNCIA DE LES POLÍTIQUES MIGRATÒRIES EN LA TRANSNACIONALITZACIÓ DE LES FAMÍLIES MIGRANTS EN EL CONTEXT EUROPEU

Sandra Gil Araujo

CONICET/instituto de Investigaciones Gino Germani, Universidad de Buenos Aires
Grupo Interdisciplinario de Investigadoras Migrantes (GIIM)

El text que es presenta a continuació atén a les formes de problematitzar la presència immigrant en el context europeu, i es centra en el procés de transformació de les famílies migrants en objecte de les polítiques migratòries. Per això es repassa de manera diferenciada l'aparició i els canvis de les polítiques de reunificació i formació familiar als països del nord d'Europa. Així com els últims trenta anys els debats i canvis legislatius en relació a la població immigrant no comunitària van apuntar a dificultar el seu ingrés i estància, arribant a limitar o anular com en el cas de França i Regne unit, els drets de nacionalitat dels habitants de les antigues colònies; les migracions per motius familiars van ser objecte de contínues restriccions i exigències, primer econòmiques i posteriorment de tipus lingüístic i cultural. En aquest sentit, és possible argumentar que les polítiques de migració familiar estan operant com a instruments de control, restricció i selecció de immigrants.

Els mitjans dels anys setanta, en el context de crisi econòmica internacional, la política de reclutament actiu de treballadors estrangers impulsada pels governs europeus des de la post guerra va ser suspesa i es van implementar els primers programes de retorn. Però contràriament el que governs i empresaris esperaven, molts treballadors estrangers van rebutjar els programes de retorn i emparats en els drets de reagrupació, van portar les seves famílies. Així, la migració imaginada com a solució temporal a la demanda de mà d'obra pel sector industrial va esdevenir migració poblacional. Els treballadors migrants i les seves famílies es van transformar en components estables de les societats d'immigració. Aquesta transformació de migració laboral en migració de poblament va marcar també l'inici de les problematitzacions de la presència sota la rúbrica d'integració.

Des de llavors, la migració per motius familiars es va constituir en la principal i gairebé única via d'ingrés regular als països del centre i nord d'Europa, superant a les sol·licituds d'asil. A diferència del que passa als *nous països d'immigració*, com Espanya i Itàlia on la migració familiar és bàsicament reagrupació, gran part d'aquests desplaçaments són originats per noves unions matrimonials. Això vol dir que una part important dels fills i filles dels immigrants de la postguerra, nascuts i/o educats als països d'immigració, formen famílies amb persones del país d'origen dels seus pares. Aquests patrons de nupcialitat van despertar l'alarma dels Governos europeus, que veuen en aquestes pràctiques un indicador de manca d'integració.

A les últimes dècades, per la persistència d'aquests ingressos, la migració familiar va ser objecte de contínues restriccions i exigències, primer econòmiques i posteriorment de tipus lingüístic i cultural en gran part dels països de l'UE. Així, les polítiques de migració familiar pensades als anys vuitanta com a instrument d'integració, en l'actualitat operen com a eina de control, restricció o selecció d'immigrants (Gil Araujo, 2010c). L'argument estel·lar que justifica les majors exigències i restriccions per les migracions de tipus familiar és el que pretén garantir la integració dels i les *new comers*.

Els canvis en la legislació migratòria redefeixen constantment les relacions familiars a la migració. Els anàlisis sobre les pràctiques transnacionals de les poblacions migrants van vincular l'expansió i aprofundiment d'aquestes pràctiques a diversos factors, des d'un major accés a les noves tecnologies de comunicació i mobilitat, o la discriminació i incorporació econòmica desavantatjosa als contextos de destí, passant per les estratègies dels països d'origen per mantenir la connexió amb "els seus emigrants". Malgrat tot, aquests estudis no destaquen amb suficient èmfasi que generalment els migrants mantenen vincles transnacionals perquè familiars propers, com fills,

filles, parelles, pares i/o germans es queden al país d'origen, i que les polítiques migratòries dels estats receptors tenen molt a veure amb aquesta separació. En altres paraules, si bé les relacions familiars transnacionals no són un fenomen nou, els canvis a les polítiques migratòries dels estats d'immigració i d'emigració van incidir de forma notable en l'aprofundiment i diversificació de les formes d'organització familiar transnacional.

A l'actualitat, els contextos d'immigració estem assistint a un procés de institucionalització de la separació geogràfica de les famílies migrants del sud. És fonamental prendre més atenció al paper de les polítiques públiques en la perpetuació de les formes d'organització familiar transnacional a través de les cada vegada majors limitacions per la migració familiar. La dispersió espacial de les famílies migrants ja no és una excepció i està de camí de convertir-se en una regla.

MESA 1: POLÍTICAS PÚBLICAS, MIGRACIÓN Y TRANSNACIONALISMO EN CONTEXTOS DE EMIGRACIÓN E INMIGRACIÓN

MIGRACIONES, FAMILIAS Y ESTADOS. LA INDICENCIA DE LAS POLITICAS MIGRATORIAS EN LA TRANSNACIONALIZACION DE LA FAMILIAS MIGRATES EN EL CONTEXTO EUROPEO

Sandra Gil Araujo

CONICET/instituto de Investigaciones Gino Germani, Universidad de Buenos Aires
Grupo Interdisciplinario de Investigadoras Migrantes (GIIM)

El texto que se presenta a continuación atiende a las formas de problematizar la presencia inmigrante en el contexto europeo, centrándose en el proceso de transformación de las familias migrantes en objeto de las políticas migratorias. Para ello se repasa de manera diferenciada el surgimiento y los cambios de las políticas de reunificación y formación familiar en los países del norte Europa. Así como en los últimos treinta años los debates y cambios legislativos en relación a la población inmigrante no comunitaria han apuntado a dificultar su ingreso y estancia, llegando a limitar o anular, como en Francia y Reino Unido, los derechos de nacionalidad de los habitantes de las ex colonias; las migraciones por motivos familiares han sido objeto de continuas restricciones y exigencias, primero económicas y posteriormente de tipo lingüístico y cultural. En este sentido, es posible argumentar que las políticas de migración familiar están operando como instrumentos de control, restricción y selección de inmigrantes.

A mediados de las años setenta, en el contexto de crisis económica internacional, la política de reclutamiento activo de trabajadores extranjeros impulsada por los gobiernos europeos desde la post guerra quedó suspendida y se implementaron los primeros programas de retorno. Pero contrariamente a lo que tanto gobiernos como empresarios esperaban, muchos trabajadores extranjeros rechazaron los programas de retorno y amparados en los derechos de reagrupación, trajeron a sus familias. De este modo, la migración imaginada como solución temporal a la demanda de mano de obra para el sector industrial devino migración de poblamiento. Los trabajadores migrantes y sus familias se transformaron en componentes estables de las sociedades de inmigración. Esta transformación de migración laboral en migración de poblamiento marcó también el inicio de las problematizaciones de la presencia inmigrante bajo la rúbrica de la integración.

Desde entonces, la migración por motivos familiares se constituyó en la principal y casi única vía de ingreso regular a los países del centro y norte de Europa, superando a las solicitudes de asilo. A diferencia de lo que sucede en los *nuevos países de inmigración*, como España e Italia donde la migración familiar es básicamente reagrupación, gran parte de estos desplazamientos son originados por nuevas uniones matrimoniales. Esto quiere decir que una parte importante de los hijos e hijas de los inmigrantes de posguerra, nacidos y/o educados en los países de

inmigración, forman familia con personas del país de origen de sus padres. Estos patrones de nupcialidad han despertado la alarma de los Gobiernos europeos, que ven en estas prácticas un indicador de falta de integración.

En las últimas décadas, ante la persistencia de estos ingresos, la migración familiar ha sido objeto de continuas restricciones y exigencias, primero económicas y posteriormente de tipo lingüístico y cultural en gran parte de los países de la UE. Así, las políticas de migración familiar pensadas en los años ochenta como instrumento de integración, en la actualidad operan como herramienta de control, restricción y selección de inmigrantes (Gil Araujo, 2010c). El argumento estrella que justifica las mayores exigencias y restricciones para las migraciones de tipo familiar es el de garantizar la integración de los y las *new commers*.

Los cambios en la legislación migratoria redefinen constantemente las relaciones familiares en la migración. Los análisis sobre las prácticas transnacionales de las poblaciones migrantes han vinculado la expansión y profundización de dichas prácticas a diversos factores, que van desde un mayor acceso a las nuevas tecnologías de comunicación y movilidad, o la discriminación e incorporación económica desventajosa en los contextos de destino, pasando por las estrategias de los países de origen para mantener la conexión con “sus emigrantes”. Sin embargo, lo que estos estudios no destacan con suficiente hincapié es que generalmente los migrantes mantienen vínculos transnacionales porque familiares cercanos, como hijos, hijas, parejas, padres y/o hermanos, permanecen en el país de origen, y que las políticas migratorias de los estados receptores tienen mucho que ver con esa separación. Dicho de otra manera, si bien las relaciones familiares transnacionales no son un fenómeno nuevo, los cambios en las políticas migratorias de los estados de inmigración y de emigración han incidido de manera notable en la profundización y diversificación de las formas de organización familiar transnacional.

En la actualidad, en los contextos de inmigración estamos asistiendo a un proceso de institucionalización de la separación geográfica de las familias migrantes del sur. Es fundamental prestar mayor atención al papel de las políticas públicas en la perpetuación de las formas de organización familiar transnacional a través de las cada vez mayores limitaciones para la migración familiar. La dispersión espacial de las familias migrantes está dejando de ser una excepción y va camino a convertirse en una regla.

POLÍTiques PÚBLiques I DISCURSOS POLÍtics SOBRE MIGRACIÓ, FAMÍLIA, GÈNERE I GENERACIÓ EN CONTEXTOS D'IMMIGRACIÓ/EMIGRACIÓ

Belen Agrela
Universidad de Jaén

La professora Belén Agrela presentarà a la seva exposició algunes reflexions sobre la forma en que les polítiques públiques impacten en la configuració de les famílies. Partint del plantejament que argumenta que les polítiques de migració familiar incideixen a les formes i estratègies d'organització familiar, indagarem sobre el paper atorgat especialment a les dones com a responsables centrals de les unitats familiars i dels seus processos d'integració. L'objectiu és explorar les vinculacions entre família, migració i integració revisant les relacions de gènere i generació que les travessen, així com les concepcions hegemòniques atribuïdes i la forma en que aquestes nocions condicionen la "intervenció" amb immigrants. Ens preocupa l'impacte que la crisi econòmica exerceix sobre les noves formes de pensar la immigració i les famílies migrants com a objecte de govern, en un moment de desmantellament dels serveis públics i de consolidació del sistema familista de benestar que apuntala els desavantatges dels qui pateixen cada vegada més les restriccions al dret de viure en família. Davant de l'atur, les unitats domèstiques despleguen estratègies de supervivència que passen per l'àmbit reproductiu i que accentuen les situacions de transnacionalisme. Els discursos a països d'origen com Equador i Colòmbia, associen la migració femenina amb l'abandonament de la família, diagnosticant disfuncionalitats de les famílies amb el fet emigratori. En conseqüència, les restriccions a la migració familiar a Espanya conjuntament amb la estigmatització de l'emigració de dones-mares, també a països llatinoamericans, va convertir a les famílies migrants en *problema social* en ambdós extrems de la cadena migratòria.

POLÍTICAS PÚBLICAS Y DISCURSOS POLÍTICOS SOBRE MIGRACIÓN, FAMILIA, GÉNERO Y GENERACIÓN EN CONTEXTOS DE INMIGRACIÓN/EMIGRACIÓN

Belen Agrela
Universidad de Jaén

La profesora Belén Agrela presentará en su exposición algunas reflexiones sobre la manera en la que las políticas públicas impactan en la configuración de las familias. Partiendo del planteamiento de que las políticas de migración familiar inciden en las formas y estrategias de organización familiar, indagaremos sobre el papel que se les ha otorgado especialmente a las mujeres como responsables centrales de las unidades familiares y sus procesos de integración. El objetivo es explorar las vinculaciones entre familia, migración e integración revisando las relaciones de género y generación que las atraviesan, así como las concepciones hegemónicas que se les atribuye y el modo en el que estas nociones condicionan la "intervención" con inmigrantes. Nos preocupa el impacto que la crisis económica ejerce sobre las nuevas formas de pensar la inmigración y las familias migrantes como objeto de gobierno, en unos momentos de desmantelamiento de los servicios públicos y de consolidación del sistema familista de bienestar que apuntala las desventajas de quienes padecen cada vez más las restricciones en el derecho de vivir en familia. Frente al desempleo, las unidades domésticas despliegan estrategias de supervivencia que pasan por el ámbito reproductivo y que acentúan las situaciones de transnacionalismo. Los discursos en países de origen como Ecuador y Colombia, asocian la migración femenina con el abandono de la familia, diagnosticando disfuncionalidades de las familias con el hecho emigratorio. En consecuencia, las restricciones a la migración familiar en España junto con la estigmatización de la emigración de mujeres-madres, también en países latinoamericanos, ha convertido a las familias migrantes en *problema social* en ambos extremos de la cadena migratoria.

EL VINCLE DELS ESTATS LLATINOAMERICANS AMB LES SEVES DIÀSPORES: EL CAS COLOMBIÀ

Anastasia Bermúdez Torres

Observatorio Permanente Andaluz de las Migraciones (OPAM),
Instituto de Estudios Sociales Avanzados (IESA-CSIC)/Junta de Andalucía

En aquesta ponència s'oferirà una revisió de la literatura sobre "polítiques diaspòriques" o "de vinculació", desenvolupades pels "Estats d'emigració", tot seguit d'una breu contextualització de les migracions colombianes a l'exterior, i en especial a Europa. Posteriorment s'analitzen els vincles de l'Estat colombià amb els seus nacionals a l'exterior, posant atenció a les interaccions entre els nivells macro i micro, per acabar amb les conclusions. L'objectiu principal d'aquesta presentació és explorar de forma ampla com es desenvolupen els vincles entre Estats i diàspores, i com s'encerten en aquest camp transnacional les pràctiques, fins i tot polítiques, dels migrants. Aquesta exploració es basa en la informació aportada pels estudis i dades secundàries disponibles, i per les investigacions realitzades per l'autora.

EL VÍNCULO DE LOS ESTADOS LATINOAMERICANOS CON SUS DIÁSPORAS: EL CASO COLOMBIANO

Anastasia Bermúdez Torres

Observatorio Permanente Andaluz de las Migraciones (OPAM),
Instituto de Estudios Sociales Avanzados (IESA-CSIC)/Junta de Andalucía

En esta ponencia se ofrecerá una revisión de la literatura sobre "políticas diaspóricas" o "de vinculación", desarrolladas por los "Estados de emigración", seguida de una breve contextualización de las migraciones colombianas al exterior, y en especial a Europa. Posteriormente se analizan los vínculos del Estado colombiano con sus nacionales en el exterior, prestando atención a las interacciones entre los niveles macro y micro, para terminar con las conclusiones. El objetivo principal de esta presentación es explorar de manera amplia como se desarrollan los vínculos entre Estados y diásporas, y como se insertan en este campo transnacional las prácticas, sobre todo políticas, de los migrantes. Esta exploración se basa en la información aportada por los estudios y datos secundarios disponibles, así como por las investigaciones llevadas a cabo por la autora.

TAULA 2: CRISI ECONÒMICA I RECONFIGURACIONS FAMILIARS EN ELS ACTUALS CONTEXTOS DE MIGRACIÓ TRANSATLÀNTICA

RECONFIGURACIÓ DE LES RELACIONS DE GÈNERE A PARTIR DE LAS MIGRACIONS REGIONALS I GLOBALS: EL CAS BOLIVIA

Tanja Bastia
Universitat de Manchester

Aquesta ponència posa atenció a la relació entre les migracions i els diferents eixos de diferenciació social (gènere, classe i etnicitat, amb predominant enfocament al primer) per explorar el que succeeix amb les relacions de gènere quan els migrants es mouen a través de l'espai, particularment quan són dones, amb un enfocament explícit als llocs d'origen.

Aquest treball parteix de suposar que la migració genera canvis socials que potencialment poden alterar les estructures patriarcal, creant nous espais on les relacions de gènere poden ser renegociades i reconfigurades. Per això l'autora es basa en les històries de vida d'un grup de bolivians exminers que van migrar internament des del seu poble cap a Cochabamba durant el final dels anys vuitanta; des de Cochabamba cap a Buenos Aires durant la dècada dels anys noranta, i després van tornar a migrar l'any 2001 a ciutats espanyoles. Al llarg d'un període de deu anys l'autora que acompanya als membres d'aquesta comunitat transnacional a través de les seves trajectòries migratòries. També s'ha tingut en compte la migració interna que en molts casos precedeix els moviments transfronterers. El desplaçament des d'un poble cap a una ciutat boliviana no suposa un creuament de fronteres estatals, però sí de tipus administratiu, cultural, social, entre món urbà i rural; centre i perifèria, tradició i modernitat. Aquests moviments inclouen profundes dislocacions en terminis d'organització social, política, identitària, i la inserció dins d'una nova estructura ocupacional. De fet, la migració internacional pot ser llegida com una estratègia d'aquests ex miners per ampliar i consolidar els seus projectes de migració interna.

En sintonia amb les contribucions fetes a la teoria feminista pels moviments de dones negres i de dones del Sud Global, s'inclouen a més del gènere, altres marques de diferenciació com la classe social, la raça i la etnicitat, i els seves interseccions. S'aplica una perspectiva transnacional, multi-escala, i multi-situada per l'estudi del canvi social en la migració. Es posa atenció a les migracions regionals Sud-Sud dins d'Amèrica Llatina i les migracions Sud-Nord, des d'Amèrica Llatina a Europa.

Els resultats estan basats en 23 històries de vida recollides a Cochabamba al 2008 amb migrants que havien estat a l'Argentina i Espanya (16 eren dones); 19 entrevistes realitzades a Cochabamba al 2002, i 19 a migrants bolivians a Buenos Aires, la meitat, dones. Al 2008 també es van realitzar entrevistes semi estructurades amb cinc persones amb familiars que havien migrat a Espanya. Tant el 2002 com el 2008 es va aplicar un qüestionari estructurat a una mostra representativa de 157 i 171 llars respectivament, que permet establir certes comparacions entre llars amb integrants que van migrar i llars sense membres migrants. Durant el treball de camp l'autora va viure amb membres de la comunitat a Cochabamba i Buenos Aires, per tant, algunes observacions també estan basades en les seves notes de camp.

MESA 2: CRISIS ECONÓMICA Y RE-CONFIGURACIONES FAMILIARES EN LOS ACTUALES CONTEXTOS DE MIGRACIÓN TRANSATLÁNTICA

RECONFIGURACIÓN DE LAS RELACIONES DE GÉNERO A PARTIR DE LAS MIGRACIONES REGIONALES Y GLOBALES: EL CASO BOLIVIANO

Tanja Bastia
Universidad de Manchester

Esta ponencia presta atención a la relación entre las migraciones y los distintos ejes de diferenciación social (género, clase y etnicidad, con predominante enfoque en el primero) para explorar que sucede con las relaciones de género cuando los migrantes se mueven a través del espacio, particularmente cuando quienes migran son mujeres, con un enfoque explícito en los lugares de origen.

Este trabajo parte de suponer que la migración genera cambios sociales que potencialmente pueden alterar las estructuras patriarcales, creando nuevos espacios donde las relaciones de género pueden ser renegociadas y reconfiguradas. Para ello la autora se basa en las historias de vida de un grupo de bolivianos ex mineros que migraron internamente desde su pueblo hacia Cochabamba durante el final de los años ochenta; desde Cochabamba a Buenos Aires durante la década de los años noventa, y que volvieron a migrar después del año 2001 a ciudades españolas. A lo largo de un periodo de diez años la autora acompañó a los miembros de esta comunidad transnacional a través de sus trayectorias migratorias. También se ha tenido en cuenta la migración interna que en muchos casos precede a los movimientos transfronterizos. El desplazamiento desde un pueblo hacia una ciudad boliviana no supone un cruce de fronteras estatales, pero sí de tipo administrativo, cultural, social, entre mundo urbano y rural; centro y periferia, tradición y modernidad. Estos movimientos a menudo incluyen profundas dislocaciones en términos de organización social, política, identitaria, y la inserción en una nueva estructura ocupacional. De hecho, la migración internacional puede ser leída como una estrategia de estos ex mineros para ampliar y consolidar sus proyectos de migración interna.

En sintonía con las contribuciones hechas a la teoría feminista por los movimientos de mujeres negras y de mujeres del Sur Global, se incluyen además del género, otras marcas de diferenciación como la clase social, la raza y la etnicidad, y sus intersecciones. Se aplica una perspectiva transnacional, multi-escala, y multi-situada para el estudio del cambio social en la migración. Se centra la atención en las migraciones regionales Sur-Sur dentro de América Latina y las migraciones Sur-Norte, desde América Latina a Europa.

Los resultados están basados en 23 historias de vida relevadas en Cochabamba en 2008 con migrantes que habían estado en Argentina y España (16 eran mujeres); 19 entrevistas realizadas en Cochabamba en 2002, y 19 a migrantes bolivianos en Buenos Aires, la mitad de ellos mujeres. En 2008 también se realizaron entrevistas semi estructuradas con cinco personas cuyos familiares habían migrado a España. Tanto en 2002 como en 2008 se aplicó un cuestionario estructurado a una muestra representativa de 157 y 171 hogares respectivamente, que permite establecer ciertas comparaciones entre hogares con integrantes que han migrado y hogares sin miembros migrantes. Durante el trabajo de campo la autora vivió con miembros de la comunidad en Cochabamba y Buenos Aires, por lo cual algunas observaciones también están basadas en sus notas de campo.

TRAMANT FUTURS. ESTRATÈGIES MIGRATORIES DE FAMÍLIES DOMINICANES I BRASILIANS CAP A ESPANYA DINS D'UN CONTEXT DE CRISI GLOBAL

Claudia Pedone

Àrea de Migració del Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)
Grupo Interdisciplinario de Investigadoras Migrantes (GIIM)

Aquesta ponència presenta resultats preliminars del treball de camp transnacional realitzat a República Dominicana, Brasil i Espanya, en el marc del projecte *“Polítiques migratòries, transnacionalisme familiar i estratificació cívica. Les migracions llatinoamericanes cap a Espanya”*. El nostre objectiu és explorar les formes de re-organització familiar desplegadas pels migrants llatinoamericans en el marc d'una (nova) crisi econòmica global i d'enduriment de les polítiques de control migratori en els països europeus, posant com casos d'estudi les migracions de Brasil i República Dominicana cap a Espanya.

La migració dominicana a Espanya comença a incrementar-se a mitjans dels anys vuitanta. És un procés que porta més de vint anys i té com antecedent les migracions internacionals de la població dominicana cap als Estats Units, la qual va començar a la dècada dels anys seixanta i va constituir un verdader èxode massiu a la dècada del vuitanta, quan la regió del Caribe i Amèrica Llatina patia una greu crisi econòmica.

La migració brasilera cap a Espanya és més recent en relació a altres fluxos migratoris procedents de la regió llatinoamericana. És el grup que presenta un creixement constant i continuu a l'última dècada, malgrat l'actual crisi econòmica espanyola. Aquest augment de flux migratori brasiler cap Europa, en general, i cap Espanya, en particular, coincideix amb el reposicionament econòmic i polític de Brasil al mercat internacional com a “país emergent”.

Ambdós fluxos tenen els seus antecedents en la migració cap als Estats Units a la dècada dels anys setanta. En el desplaçament cap a Espanya tenen en comú que les dones van ser el primer eslavó de la cadena migratòria i van ser les dones qui van tirar endavant les reagrupacions (formals i informals) d'altres membres de la família, a més de ser les responsables de l'economia familiar transnacional. Malgrat tot, els moments d'arribada, l'estatus jurídic, la procedència (urbana-rural), el nivell formatiu, la pertinença a la classe social i la inserció laboral en destí, marquen diferències fonamentals al moment de dissenyar i tirar endavant els projectes migratoris entre les famílies brasileres i dominicanes.

En aquesta oportunitat ens detindrem en els diversos perfils migratoris trobats a partir d'un anàlisi travessat pel gènere, la generació, la diversitat de projectes migratoris (migració familiar i/o individual), la pertinença a classe social, la procedència regional, els processos de reagrupació familiar i les distintes estratègies jurídiques i d'inserció laboral d'ambdós col·lectius. Aquests projectes estan determinats per les actuals condicions de precarietat econòmica i jurídica agreujades per la crisi econòmica en destí. A l'origen, el context està caracteritzat per la manca d'un espai socioeconòmic propici per garantir el retorn a República Dominicana i per les noves representacions socials de Brasil com a lloc de retorn i d'emigració degut al seu actual creixement econòmic. Els resultats que aquí s'exposen provenen d'un treball de camp etnogràfic transnacional (origen i destí) i es basen en la recopilació i anàlisi de documents relacionats amb les polítiques migratòries, i la realització d'entrevistes en profunditat a funcionaris especialistes, membres d'ONG i associacions d'immigrants a Espanya; entrevistes en profunditat a migrants brasilers residents a Madrid i A Coruña i dominicans/es residents a Barcelona. El nostre material etnogràfic es completa amb entrevistes en Santo Domingo a familiars de migrants (majoritàriament a dones que estan a càrrec dels seus nets o nebots/des) i a familiars de migrants brasilers a Rio de Janeiro.

TRAMANDO FUTUROS. ESTRATEGIAS MIGRATORIAS DE FAMILIAS DOMINICANAS Y BRASILEÑAS HACIA ESPAÑA EN UN CONTEXTO DE CRISIS GLOBAL.

Claudia Pedone

Área de Migración del Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)
Grupo Interdisciplinario de Investigadoras Migrantes (GIIM)

Esta ponencia presenta resultados preliminares del trabajo de campo transnacional realizado en República Dominicana, Brasil y España, en el marco del proyecto *“Políticas migratorias, transnacionalismo familiar y estratificación cívica. Las migraciones latinoamericanas hacia España”*. Nuestro objetivo es explorar las formas de re-organización familiar desplegadas por los y las migrantes latinoamericanas en el marco de una (nueva) crisis económica global y de endurecimiento de las políticas de control migratorio en los países europeos, tomando como casos de estudio las migraciones de Brasil y República Dominicana hacia España.

La migración dominicana hacia España comienza a incrementarse a mediados de los años ochenta. Es un proceso que lleva más de veinte años y tiene como antecedente las migraciones internacionales de la población dominicana hacia Estados Unidos, que comenzó en la década de los años sesenta y que constituyó un verdadero éxodo masivo en la década del ochenta, periodo en que la región del Caribe y América Latina sufría una grave crisis económica.

La migración brasileña hacia España es más reciente en relación a otros flujos migratorios procedentes de la región latinoamericana. Es el grupo que presenta un crecimiento constante y continuo en la última década, a pesar de la actual crisis económica española. Este aumento del flujo migratorio brasileño hacia Europa, en general, y hacia España, en particular, coincide con el reposicionamiento económico y político de Brasil en el mercado internacional como “país emergente”.

Ambos flujos tienen sus antecedentes en la migración hacia Estados Unidos en la década de los años setenta. En el desplazamiento hacia España tienen en común que las mujeres han sido el primer eslabón de la cadena migratoria y las que han llevado adelante las reagrupaciones (formales e informales) de otros miembros de la familia, además de ser las responsables del sostén económico de las familias transnacionales. Sin embargo, los momentos de llegada, el estatus jurídico, la procedencia (urbana-rural), el nivel formativo, la pertenencia a clase social y la inserción laboral en destino, marcan diferencias fundamentales a la hora de diseñar y llevar adelante los proyectos migratorios entre las familias brasileñas y las dominicanas.

En esta oportunidad nos detendremos en los diversos perfiles migratorios encontrados a partir de un análisis atravesado por el género, la generación, la diversidad de proyectos migratorios (migración familiar y/o individual), la pertenencia a clase social, la procedencia regional, los procesos de reagrupación familiar y las distintas estrategias jurídicas y de inserción laboral de ambos colectivos. Estos proyectos están determinados por las actuales condiciones de precariedad económica y jurídica agravadas por la crisis económica en destino. En origen, el contexto está caracterizado por la falta de un espacio socioeconómico propicio para el retorno en República Dominicana y por las nuevas representaciones sociales de Brasil como lugar de retorno y de emigración debido a su actual crecimiento económico.

Los resultados que aquí se exponen provienen de un trabajo de campo etnográfico transnacional (origen y destino) y se basan en la recopilación y análisis de documentos relacionados con las políticas migratorias, y la realización de entrevistas en profundidad a funcionarios especialistas, miembros de ONG y asociaciones de inmigrantes en España; entrevistas en profundidad a migrantes brasileñas/os residentes en Madrid y La Coruña y dominicanas/os residentes en Barcelona. Nuestro material etnográfico se completa con entrevistas en Santo Domingo a familiares de migrantes (mayoritariamente a mujeres que se hacen cargo de sus nietos/sobrinos) y a familiares de migrantes brasileños/as en Río de Janeiro.